

SOMOS PAISAXES:

NARRACIÓNS E RELATOS PARA HABITAR O TERRITORIO

Pablo Llobera Serra*

Dicia Michel de Certeau (1925-1986), estudoso da vida urbana, que sen relatos os novos barrios das cidades quedan desertos. É polas historias polo que os lugares se tornan habitábeis. Que raíces poderíamos botar en lugares dos que descoñecemos o seu pasado e historia? Así, narrar serve para habitar, e ademais para facelo ben. Fomentar ou restaurar esa narratividade é, polo tanto, unha forma civilizada e culta de rehabilitación. Hai que espertar as historias que dormen nas rúas e territorio e que xacen a veces nun simple nome (toponimia), ou agardan repregadas nos corazóns dos velliños do parque (tradición oral), detalles nimios e lixeiros como as nubes dos días de vento, sempre marchando. As historias son as chaves dos novos barrios, das rúas, dos parques, da cidade en xeral. En certo senso, o arraigo e a vinculación cos espazos baséanse en que os cidadáns vivimos de historias, narracións, resonancias, e lembranzas do lugar (propias ou alleas).

Esta "saboría que destila o territorio" non foi allea ás civilizacións que se foron sucedendo ao longo da historia; os romanos xa o souberon ver hai séculos: *genius loci*, o "xenio do lugar"... E antes, os pobos megalíticos, celtas e iberos xa identificaron os principais centros telúricos (do latín *tellus*, terra) da Península: covas, mananciais, montañas, outeiros... Antes da romanización xa estaba identificada a práctica totalidade de "lugares de poder" da Península, lugares sobre os

que se asentaron séculos despois, e case milimetricamente, os enclaves espirituais e relixiosos. Sobre o que a prehistoria identificara como "lugares de poder", a historia foi edificando ermidas e aldeas, mosteiros e pobos, catedrais e cidades, conventos e abadías... Resulta curioso observar como a trama xeográfica do cristianismo se axusta case perfectamente sobre a anterior trama animista do megalitismo e do politeísmo. Nos poros onde a terra respira, os humanos sempre quixeron rezar. Non é panteísmo, é envolverencia e evolución espiritual. Xenuinamente, só se evoluciona a partir da envolverencia do estado anterior. No noso caso persoal, madurar (evolucionar) é ir integrando (e comprendendo) o que fomos: neno/a, adolescente, mozo/a, adulto/a. Ninguén madura se racha para sempre co neno ou nena e adolescente que foi. Todas as nosas idades anteriores perduran en nós, envoltos en novas roupas. Sigmund Freud advertiuno, aínda que con ese ton patolóxico tan seu, " a mente humana é como as cidades anellas, desde fóra pode parecer moi moderna, pero o centro é moi arcaico"; neste, noso caso, o corazón arcaico e velliño... é a nosa infancia! Visto así, hai moita madurez en ser capaz de recuperar (e deixar saír) ao neno/a, adolescente e mozo/a que fomos...

Pero volvendo á xeografía, todo territorio ten o seu xenio, o seu telurismo (a súa enerxía terreal), o seu trasno, a súa chispa, a súa vibración, o seu miste-

rio, a súa vocación, a súa sorpresa... Quen non sentiu algunha vez nalgún lugar? A ninguén se lle escapa, a tenor desas imaxes onde vemos inquedaas aves e mamíferos ante a inminencia de calquera desastre natural (tremor, tempestade, etc.) que os humanos tivemos esa sensibilidade telúrica (ese "sentir da terra") ata non hai moito tempo. Algo que só parecen conservar os máis sensíbeis (artistas, por exemplo, que se dediquen ao que se dediquen), e algunhas vocacións profesionais relacionadas co agro, especialmente os pastores, sobre todo pola aprendizaxe que deixa a estreita convivencia e observación dos animais. Pero iso non é todo, resulta que "sentir o territorio" é terapéutico, como ben nos recorda Joaquín Araújo: "ter paisaxe é un dos compoñentes básicos da saúde". Por que se non, hospitais, colexios, oficinas, centros de saúde mental, sanatorios, conventos, etc., reservan a súa área central para algunha árbore singular, para algunha ringleira de sebes ou para un sinxelo axardinamento? Porque precisamos ter paisaxe, aínda que este sexa o que humildemente forma unha árbore en medio dun patio de formigón, ou un maceteiro con xeranios no peitoril dunha ventá da casa. Certamente, algúns lugares comóvennos e emocionannos especialmente, máis alá da explicación racional que poidamos atoparlle, máis alá de gustos, afinidades, evocacións ou lembranzas.

© distrito xermer

O Courel.

Con que paisaxes resoamos máis e por que? Que hai de min neles ou deles en min? Os lugares que coñecemos na infancia adoitan emocionarnos extraordinariamente. Manu Leguineche lembra enxeñosamente que "a infancia produce os exiliados máis nostáxicos" (e as paisaxes asociadas á infancia, tamén, engadimos nós). E todos, dun e doutro xeito, consciente ou inconscientemente, tratamos de volver, de vez en cando, ás paisaxes da nosa infancia. Porque dalgún xeito é como volver a ela, e máxime se alí logramos deixar saír o neno ou a nena que fomos.

Na estreita relación e alquimia entre paisaxe e paisanaxe, entre territorio e ser humano, resulta curioso comprobar como toda a paisaxe destila un pouso (o seu *genius loci*), do que a súa paisanaxe dificilmente adoita ser (auto)consciente. Por iso, xeralmente, os mellores relatores dos territorios, os mellores alquimistas da paisaxe, os indagadores do *genius loci*, adoitan ser forasteiros: Camilo Xosé Cela en "Viaxe á Alcarria", Juan Goytisolo en "Campos de Níjar", Julio Llamazares en "Tras-os-Montes", José Luis Sampedro en "El río que nos lleva"... aínda que esta, como toda regra, conteña unha valiosa excepción: a de Gabriel Miró en "Años y leguas", onde o autor descubre a súa natal *Marina Alta* de Alicante.

Sirvan estas liñas como aperitivo á apaixonante literatura viaxeira ibérica.

San Andrés de Teixido.

Neste senso, pero desde unha óptica máis académica, interesa recuperar algunhas conclusións do profesor Enric Pol, un dos autores que máis estudou o fenómeno da apropiación do espazo, termo co que se coñece o arraigo e a vinculación humana co seu contorno físico. Para el "a apropiación é a práctica a través da cal deixamos a nosa

pegada en algo ou en alguén e así devén en noso"; ou dito doutro xeito, "o espazo non ten un senso estritamente funcional, é o resumo da vida e das experiencias públicas e íntimas. A apropiación continua e dinámica do espazo dá ao suxeito unha proxección no tempo que garante a estabilidade da súa propia identidade". Para Lefebvre (1971) a apropiación "supón integrar un lugar nas propias vivencias, enraizarse e deixar a pegada, organizalo e devir actor da súa transformación"; e para Brower (1980) a apropiación "é a conduta territorial que permite a utilización do territorio para usos e obxectivos simbólicos". Quen queira ben-habitar a (súa) terra terá que tomarse o esforzo de camiñala, sentila a peito aberto, falar moito cos seus paisanos, escoitalos co corazón, sentir con todos os poros da pel, ler libros de todo tipo e pelaxe, rastrexar vellos mapas e planos... ata que cale tan fondo, tan fondo na paisaxe... que se atope consigo mesmo! E sinta, entón, as palabras de Goethe: "O máis sublime é a contemplación do diferente como idéntico". Somos paisaxe.

A Illa de Arousa

ecocelta[®]
Biofertilizante y gestión ambiental

Apto para uso en Agricultura Ecolóxica
Regulamentos (CE) 837/07 e 889/08

www.ecocelta.com
Tfnos: 986 645 487 685 891 144

"Cando escollo un abono, penso na calidade e coitado do medio ambiente de Galicia, penso en **ecocelta**"

* Pablo Llobera Serra Educador ambiental do Parque de Polvoranca, na Comunidade Autónoma de Madrid.